

TÜRKÇE SÖZLÜK İÇİN YENİ KATKILAR

Nevzat GÖZAYDIN

Türk dilimin gelişip zenginliğini ortaya koyabilmek amacıyla doğum yılları farklı yazarların eserlerinin de titizlikle taranması, sözlük çalışmalarının kaçınılmaz bir gerçeğidir. Hele de söz varlığına katkıda bulunan şahsiyetlerin günümüzde de okunur olması, bu gerçeği yakından vurgulamaktadır. Bu bakımdan *Türkçe Sözlük* (TDK, 2011) için yaptığım taramalarda, daha önceki yazılarımda olduğu gibi, aralarında otuz yıllık bir yaş farkı olan üç yazarımızı bu yazıda değerlendirmeye çalıştım.

Her birinin birer eserini taradım. Güven Turan (d.1943) *Dalyan* adlı eseriyle 1979 yılında Türk Dil Kurumu Roman Ödülü'nü; 1990'da *Düş Günler* kitabı ile Yunus Nadi, Yayımlanmayan Şiir Kitabı Ödülü'nü kazanmıştır.

Cemil Kavukçu (d. 1951) da ödüllü bir yazarımızdır. 1987 yılında Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülü'ne ve 1996'da Sait Faik Abasıyanık Hikaye Armağanı'na layık görülmüştür.

Tuna Kiremitçi (d.1973) ise değişik türlerde eserler vermeyi sürdürmekte, basında da köşe yazarlığı yapmaktadır.

Bu üç nesil yazarımızın kitaplarında yer alan ancak *Türkçe Sözlük* içinde bulunmayan, bulunanlarda ise değişik anlam verilen veya örnek cümlesi bulunamamış katkıları aşağıda aktarıyorum. (Yazarların kitaplarından alınan cümlelerdeki yazıma hiç dokunulmamış, aynen aktarılmıştır.)

afili: Örneği bulunamamış bir madde başı: “Sen çocukken ve biz burada yaşarken adanın en afili oteliydi.” (TK/SS, 57)

afro saç: TS’de ne ‘afro’da ne ‘saç’ maddesinde bulunmuyor. Anlamı ‘Afrikalıların saçlarına benzer şekilde kabartılmış saç’ olmalıdır: “Anladı olup biteni, başım ellerinin arasına alıp afro saçlarım çekiştirdi.” (TK/SS, 121)

agorafobi: Örnek cümlesi şudur: “İntihar etmediğim ya da agorafobiye yakalanmadığım kanıtlanacaktı.” (TK/SS, 250)

akıl sır erme-: “Kader, binlerce görünmez ipliğin oluşturduğu, akıl sır ermez bir ağ.” (TK/SS, 14). Örnek cümlesi olmalıdır.

akla mukayyet ol-: Sözlüğümüzde bulunmuyor. Anlamının ‘herhangi önemli bir olay karşısında sükûneti korumak, temkinli hareket etmek’ olduğunu düşünüyorum: “Amaca ulaşmak istiyorsan aklıma mukayyet olmam gerek.” (TK/SS, 23)

aklından silin-: Madde içi olarak alınmamış. Anlamı ‘tamamen unutmak, hiç hatırlamamak’ olmalıdır: “Söylemeye hazırlandıklarım aklımdan silindi, yanından geçip daireden çıktım.” (TK/SS, 152)

alışılmışlık: Örnek cümlesini verelim: “Alışılmışlığın dışına çıkılınca, çevre de değişiyor.” (GT/D, 7)

aşk yaşa-: TS almamış bu madde içini. Anlamı ‘sevdaya tutulmak, âşık olmak’tır: “Bu aşkı yaşaman için sana izin vereceğim.” (TK/SS, 34) veya “Yapman gereken, kaderinde yazılı aşkı yaşayarak dirilmendir.” (71)

aynı kareye gir-: Fotoğraf çekimlerinde çok kullanılan bu deyiimi sözlüğümüz almamış. ‘Önemli bir kimseyle aynı anda fotoğraf çekirmek, aynı fotoğrafta yer almak’ anlamındadır: “Benimle aynı kareye girmek için çırpınan enayileri küçümsedik.” (TK/SS, 190)

basıp git-: Örnek cümlesi: “Sadece sanatıyla değil, şu hayattan basıp gitme şekliyle de inşam hasta ediyordu,” (TK/SS, 71)

başoyunculuk: “Yavaş yavaş düşmeye başlamış; baş oyunculuktan üçüncü sınıf rollere inmiş.” (GT/D, 30). Turan bunu ayrı yazmış.

başı dertte ol-: Sözlüğümüzde bulunmuyor. Anlamı ‘bir sıkıntı içinde olmak, zor bir durumla karşılaşmak’ olduğunu sanıyorum: “Bir karganın başı dertteyse hepsi toplaşır ve kıyameti koparırlardı.” (CK/UND, 91)

bat-: TS’deki anlamların 12. anlamına uygun bir örnek cümlemiz şudur: “Sadece gazeteci olduğun ve fazla meraklı görüldüğün için adamlara batıyorsun.” (TK/SS, 197)

bela çıkar-: Örnek cümleyi verelim: “Yeni gelenleri izliyorlar bir süre, sonra da alay edip aşağılayarak belâ çıkarmaya uğraşıyorlar.” (CK/UND, 79)

bezdirici: TS’deki anlamlarından biraz farklı bir anlamı daha olduğu anlaşılıyor, örneğe göre. ‘Kızgınlığa yol açan, sinirlendirici, hiddetlendiren’

anlamı olabilir: “Kamyonuna binseydin ne bezdirici sorular sorar, onun özel yaşamına sızmak için ne tuzaklar kurardım.” (CK/UND, 57)

birbirine düşür-: TS’de sadece (düş-) fiiliyle verilmiş. Bu ettirgen biçimi de alınmalı: “Belimizi doğrultmayalım istiyorlar, bu yüzden de her fırsatta bizi birbirimize düşürüyorlardı.” (TK/SS, 81)

bozuşma: TS içinde bulunandan daha farklı bir anlamın olduğunu örnekten anlıyoruz. ‘Çarpık, yanlış, kötü değişme’ şeklinde bir anlam verebiliriz: “Kentteki değişimin, daha doğrusu bozuşmanın uğramadığı özel bir sokağa giriyoruz.” (CK/UND, 45)

bukağı: TS’deki anlamlardan farklı, mecazi bir anlam daha eklemek gerekiyor; ‘çok sıkı bağ, kolay çözilemeyen veya kurtulma imkânı olmayan baskı’ diyebiliriz: “Bir gün geçmişin bir yük olduğunu anlatmıştım sana ya, bir bukağı olduğumu...” (GT/D, 98)

bunluk: Sadece örnek cümlesi eksik: “Birden çalışırken unuttuğu o bunluk, o iç daralması yeniden sarıyor içini” (GT/D, 120)

buyur et-: Sözlüğümüz madde içinde bunu vermemiş. Anlamı ‘bir yer göstermek, içeriye davet edip oturacağı yeri işaret etmek’ olmalı: “Ben patronun buyur ettiği sandalyede bir sigara yakıyorum.” (CK/UND, 66) TS’de ayrıca ünlem olarak (buyur!) olması gerekiyor. Bu tür ünlemlerin bazıları madde başında verilmiş. Söz gelimi (hayhay, haydi, vah, vay, eyvah, hey, aman, ah, yahu...). Bazılarında madde içinde gösterilmiş: (sağ ol, var ol, berhudar ol...). Bütün ünlemlerin yeniden gözden geçirilerek tutarlı duruma getirilmesi gerekiyor.

cayırtı: TS’de var. Örneği: “Yol çok dik ve motorun cayırtısı sessizliği yırtıyor.” (CK/UND, 11)

cazır cazır: “Tam unutulmaya yüz tutmuşken cazır cazır ayaklarını sürerek beliriverir ilçenin sokaklarında.” (CK/UND, 17) örneği yeter.

çağrı çıkar-: ‘Davetiye göndermek, davet etmek’ anlamını taşıyan bu ibare TS’de bulunmuyor: “Beklenmedik bir kazaya çağrı çıkarırcasına başka bir sokağa giriyoruz.” (CK/UND, 40)

çakal: Sözlüğümüzdeki ikinci anlama uygun bir örnek cümle: “Kendisini etrafındaki çakallara kabul ettirmek için çabalaması gerekiyordu.” (TK/SS, 178)

çelik mavisi: TS’de bu renk adı bulunmuyor. ‘Çeliğe su verilirken, sıcak demir üzerinde oluşan buharın oluşturduğu soluk mavi renk’ diyebiliriz:

“Çıkık elmacık kemikleri ve çelik mavisi göz, bir zamanlar ne çekici bir adam olduğunu ele veriyor.” (TK/SS, 14)

çıtaı yükselt-: Örnek cümlesi şu olabilir: “Gördüğün gibi çıtaı yükseltmeye çalışıyorum; bu da sana duyduğum saygıdan kaynaklanıyor.” (TK/SS, 106)

dillendirir-: Örnek cümleyle geçelim: “Düşlerimizle uğraşan kişiler yalnızca bizim onları dillendirişimizi biliyorlar.” (GT/D, 126)

doğduğuna pişman et-: “Olay çıkarmamıştım, oysa bağııp çağırmam, ikisini de doğduklarına pişman etmem gerekirdi.” (TK/SS, 203) Örnek cümle olarak alınabilir.

egzotizm-: Örnek cümlesi: “Bir duman tabakası, mekâna egzotizm katmıştı.” (TK/SS, 97)

eğim-: “Eğim iyice arttığından oldukça sakınlı yürüyorum.” (CK/UND, 69)

ele güne muhtaç olma-: Sözlüğümüzde bu deyim yer almıyor. Anlamı ‘başkasının gelirine ihtiyaç duymamak, kendi kazancıyla da olsa geçinip gitmek’ olmalıdır: “Bu dul hatun da bu iki bileziğe güvenerek ele güne muhtaç olmayacak.” (CK/UND, 52)

esneklik tanı(n)-: TS’de bulunmayan deyimın anlamının mecaz olarak ‘hoşgörüyle karşılamak, yumuşak davranmak’ olduğunu söyleyebilirim: “İçeri girmem yasak olmasına karşın, bir adım atıp yerdeki yirmi beşliği alacak kadar esneklik tanınmıştı.” (CK/UND, 68)

fır dön-: Örneksiz geçilmiş: “Yıllardır kaçtığım anılar, yorgun zihnimin içinde fır dönüyordu.” (TK/SS, 84)

foşur foşur-: Bu ikilemeyi de TS’de bulamıyoruz. Anlamı ‘foşur diye ses çıkararak’ olmalı. Ses taklidi bir kelime: “Genellikle arazözlerin sokakları foşur foşur suladığı yapışkan sıcaklarda kahvenin önündeki çınarın altına çöreklenir.” (CK/UND, 17)

gizli kapaklı-: Örnek cümleyi verelim: “Bütün gün gizli kapaklı işlerle uğraşıyorsa, ölümüm de kendisini ondan esirgeyecekti.” (TK/SS, 57)

göstermelik-: TS’de var, ikinci mecaz anlama bir örnek: “Elini omuzuna atıyor, bu bir dostluk göstermeliği; birlikte yaşamışlığın daha alışkanlık olmadığını, sevgi de olduğunu gösteren bir davranış.” (GT/D, 63). Burada geçen (yaşamışlık) sözlüğümüzde bulunmuyor, oraya bu örnek ile birlikte alınabilir.

gurur meselesi: *TS*'de yok. Anlamı 'büyüklenme, kibir gösterisi için sorun yaratmak' olabilir: "Korkularıyla dalga geçildiği hissine kapılsam da gurur meselesi yapamayacak kadar yorgunum." (TK/SS, 65)

gümbürtüye git-: *TS*'de madde içi olarak bu deyim yok. Mecaz anlamıyla 'ölmek, yok olmak, harcanmak' olabilir: "Arada senin gibi birkaç tıfılın gümbürtüye gitmesi de en fazla eğitim zayıyatı sayılır." (TK/SS, 197)

gümüşsü: Örnek cümleyi ekleyelim: "Sinemanın gümüşsü ışığından dışarısının karanlığına çıkınca daha da karanlık geliyor gece." (GT/D, 70)

günü gününe uyma-: *TS*'de (günü gününe uymaz) var ama örneği bulunamamış. Fiille olan yapısı alınmamış: "Gözlerimi tabaktan ayırmadan konuşuyorum, günü gününe uymuyor, diyorum; arada zihni bulanıklaşıyor." (CK/UND, 87)

harbi ol-: *TS*'de (harbi) var ama bu biçimi alınmamış, (konuş-) fiiliyle olanı belirtilmiş. Bunun anlamı 'açık olmak, dosdoğru söylemek, çekinmeden bildirmek'tir: "Ya hemen pıllını pırtını toplar, akşamki vapura binersen ya da harbi olmaya devam edersin." (TK/SS, 51)

havasına gir-: Madde içi olarak *TS*'ye alınmamış. Anlamı 'birini veya bir durumun içinde bulunmak, etkilenmek' olabilir: "Olayın havasına bu denli girmemde o bekleyişlerin de payı vardı." (CK/UND, 10)

hayrı dokunma-: Örnek cümlesi şu olabilir: "Senin romantik hayallerine benim hayrım dokunmaz." (TK/SS, 120)

hiçlik: *TS*'de birinci anlama örnek: "O beni hiçliğin pençesinden alan adam, yeni bir hayat veren baba figürüydü." (TK/SS, 43)

içine kapan-: "Kimselere anlatamadıklarını anlattığı bu yakın dostunu da yitirince iyice içine kapandı." örnek cümle olabilir.(CK/UND, 39)

içini şişir-: *TS*'de madde içi olarak alınmamış. Anlamının 'sıkıntı vermek, bunaltmak, huzursuz etmek' olduğunu düşünüyorum: "Hiç tanımadığım bir kadının acılarından bahsederek içimi şişirdi." (TK/SS, 80)

içkievi: *TS*'de bulunmuyor. Meyhane karşılığı olsa gerek: "Öyküyü bir içki evinde, üç- beş kişilik bir toplulukta, yüzlerimizden esrikliğin alevleri fışkırırken tartıştık." (CK/UND, 58). Burada geçen (esriklik) madde başı için de örnek cümle olabilir.

ipil ipil: Örnek cümleyi verelim: "Bu, yeni bir yolcu demek, ipil ipil ışıklarıyla kıyı görünüyor lombozdan." (CK/UND, 36)

İspanyol paça: “Hepsi çakı gibi, İspanyol paça pantolonlar giymişler ve boyunlarında papyon var.” (CK/UND, 28) örneği yeter...

ite kopuğa bırakma-: TS’de (it kopuk) var ama bu biçimi yok. Anlamı ‘adi, bayağı, değersiz, ne olduğu belirsiz kimselere terk etmemek’tir: “Böyle bir adayı ite kopuğa bırakmayacaklarını bilmeliydik.” (TK/SS, 85)

itibar kaybet-: Sözlüğümüz bu deymi almamış. Anlamının ‘değerini yitirmek, saygınlığından uzaklaşmak’ olduğunu düşünüyorum: “Ölmesi iyice geciktiğinden itibar kaybeden bu zat, bu muhteşem gün için gereken tedbiri almıştır.” (CK/UND, 52)

izsizlik: Sözlüğümüzde bu kelimedden önce yer alması gereken (izli), (izsiz) de bulunmuyor. Anlamı ‘izi bulunmamak’ olmalıdır: “Karin izsizliğini parçalayarak geliyor taksi, yanlarında duruyor.” (GT/D, 57) Ayrıca (izlilik) maddesi de olmalıdır.

kaburga: TS’de üçüncü anlamın *den* kısaltmasıyla verilmesi gerekmektedir: “Karinada patlayan dalgalarla çatır çatır inliyor geminin kaburgaları.” (CK/UND, 32)

kanka: Gençler arasında yaygın olan kelimeye bir örnek verelim: “İşte sana ancak bir kankanın söyleyebileceği şeyler; zaten istesen de bu konuyu bir daha açmam.” (TK/SS, 177)

kaşık kadar kal-: TS’de yer almayan bu deyim anlama ‘çok küçülmek, ufacık kalmak’tır: “Bembeyaz saçları yastığa dökülmüş, kaşık kadar kalmış yüzünde ölümün kayıtsız huzuru var.” (CK/UND, 89)

kayışı kopar-: TS’de bulunmayan bu deyim, daha çok argo anlamı ile bilinmektedir. Motorlu araçlardaki kayışa benzetilerek yapılan bu deyim anlama ‘her şeyi tüketmek, bütün varlığını, değerini yitirmek, yarı çılgın duruma gelmek’ olabilir: “Şefin deyiimiyle kayışı koparmadan yaptığı hem eğlenceli, hem de hüzünlü olmayı başaran şarkıları dışında hiçbir şey kalmamıştı.” (TK/SS, 25)

kaykılış: Bu kelimeye sözlüğümüzde yer verilmemiş. ‘Kaykılma biçimi, duruşu’ anlamına gelebilir: “Sandalyelerimize kaykılışımızdan bile kendimizi ne denli önemseydiğimiz, hatta abarttığımız belli olurdu.” (CK/UND, 58)

kay: TS’deki anlamlarından hiçbiri bu örnek cümledeki anlama uymuyor. Burada daha çok halk arasındaki kullanıma göre, ‘kendinden geçmiş, uyuşup kalmış’ denebilirse de yazar argo anlamıyla ‘ölmek’ için kullanmıştır: “İki hususi birbirine girmiş; birinde dört kişi varmış, ikisi kaymış, öbüründe

tek şoför, o da gitmiş.” (CK/UND, 18) Madde içinde dokuzuncu anlam olarak argo kısaltmasıyla verilebilir.

kaz gelecek yerden...: Sadece örnek cümle verelim: “Isınamadığım bir fikirdi ama reddetmek kaz gelecek yerden tavuk esirgemek olacaktı.” (TK/SS, 193)

kıpırtısızca: Örnek cümlesi: “Elleri, yağmurluğunun ceplerinde, kıpırtısızca dikilerek duyulabilecek bir motor sesini bekliyor.” (CK/UND, 29)

kendini bildi bileli: Sözlüğümüzde bu ibareyi bulamıyoruz. Anlamı ‘bilinçli olduğu günden itibaren, her şeyi tam olarak anlamaya başladığından günden bu yana’ olmalıdır: “Ben onu sevmiştim. Sadece kalbimle değil, aklımla ve kendimi bildim bileli ruhumla.” (TK/SS, 35)

kıçına tekme yi ye-: TS’de buna benzer olan ancak fiili (atmak, vurmak, yapıştırmak) şeklinde verilenler bulunuyor, bu yok: “Bilinçli yaratıklara dönüşüp doğayla aranızda mesafe koyduğunuz için kıçınıza tekme yi yediniz.” (TK/SS, 72)

kolpa: TS bunu (kolpo) olarak almış ve örnek bulunmamış: “Şarkıların kolpa şeyler, çoğunu şimdi ben bile hatırlıyorum.” (TK/SS, 73)

köprü ol-: TS’deki anlamlarda bulunmuyor. Mecaz anlamı olarak ‘birleştirici özellikler taşımak, arabuluculuk yapmak’ diyebiliriz: “Ak saçım atkuyruğu yapan zayıf bir adam; grupla aramda köprü olurdu.” (TK/SS, 134)

kütük gibi: TS’de iki anlam verilmiş ancak örnek cümledeki anlam bunlara uygun düşmüyor. Buradaki anlamı ‘çok yorgun, bitkin’dir ve üçüncü anlam olarak eklenmelidir: “Kamaraya girenler yalnızca çizmelerini çıkarıyor ve işbaşı giysileriyle bir kütük gibi devriliyorlar yatağa.” (CK/UND, 32)

maymunluk: Örnek cümlesini verelim: “Sigara içen bir kadının her çantasına el atışında kibrite ya da çakmağa davranmak, maymunluktan başka bir şey değil.” (GT/D, 66)

meydancık: TS’de var ama örnek masa başından verilmiş: “Yavaş yavaş geçiyor meydancı, kaldırımı dolduran otomobillere yöneliyor.” (GT/D, 10)

mimlen-: Örnek bulunamamış: “Mimlendikleri ya da mesleğe devam edemeyecek kadar yaşlandıkları için burada kendilerine emekli hayatı kuruyor.” (TK/SS, 24)

müsekkin: TS içinde sadece (yatıştırıcı) anlamı verilmiş. Ayrıca ‘rahatlatıcı, huzur verici’ anlamlarım da eklemek gerekiyor: “Dinleyenler üzerinde müsekkin etkisi yaptığım bir gerçektir.” (TK/SS, 247)

müzik dolabı: Örnek cümleye baktığımız zaman *TS*'deki anlamından başka bir anlam taşıdığını görürüz. Anlamına ikinci olarak 'belli miktarda madenî para atıldığı zaman istenilen parçaları otomatik olarak çalan mobilya' eklenmelidir: "Müzik dolabı birbiri ardından gümbürdetiyor en yeni parçaları." (GT/D, 7)

oynak: *TS*'deki üçüncü anlama masa başı örnek yazılmış: "Kararsız, oynak bir insan; havanın ne yapacağı hiç belli değil." (CK/UND, 9)

öküzlük: Örneğe göre üçüncü bir anlam daha eklenmesi gerekiyor. 'Kabalık, bayağılık' denebilir: "Yaptığım öküzlük hafta içinde kulaktan kulağa yayılıp İstanbul'un yarışım bana düşman etmişti." (TK/SS, 135)

paparazzi: Sözlüğümüzdeki üçüncü anlama örnek: "Villanın önüne yığılmış paparazzilere aldırmandan yürüdüm." (TK/SS, 232)

peynir ekmek gibi: *TS*'deki ikinci anlama uygun bir cümle: "Albümüm merhametin rüzgarıyla dünyanın her yerinde peynir ekmek gibi satıyordu," (TK/SS, 82)

popüler kültür: Sadece örnek verelim: "Popüler kültürün her şeyi eskitmeye ayarlı mantığı bu sefer onun lehine çalışmıştı." (TK/SS, 25)

saksıyı çalıştır-: Son yıllarda sıkça karşılaştığımız bu deyim argo olarak *TS*'ye almak gerekir. Anlamı 'daha iyi düşünmek, kafayı işletmek' olabilir: "Açık açık söylemiyorlar ama saksıyı az buçuk çalıştırıp parçaları birleştirdiğinde manzarayı görüyorsun." ((TK/SS, 85)

sayfa sekreteri: *TS*'de bulunmuyor. 'Gazetelerde, gelen haber ve yorumlara göre sayfaya düzen veren eleman' olarak açıklanabilir: "Sayfa sekreterlerinin zararsız bir deliymişim gibi bakmasına artık alıştım." (TK/SS, 15)

sepet: *TS*'deki beşinci anlama uygun örnek: "Kocaman bir taşın üstünden geçerken sepetten fırlayacakmış gibi oluyorum." (CK/UND, 9)

sepetli motosiklet: Örnek cümlesi eksik kalmış: "Biz Raci'nin sepetli motosikletiyle bozuk bir köy yolunda ilerliyoruz." (CK/UND, 9)

sessizliği yırt-: *bk.* (cayırtı). *TS*'de bulunmayan bu deyim anlamı 'gürültü çıkarmak' olmalıdır.

soğur-: *TS*'deki birinci anlam için: "Bir portakal alıyor, bıçakla parçalıyor dilim dilim, soma soğuruyor suyunu." (GT/D, 132)

solukla-: "Parkın önünden geçerken solukluyor havayı; duman, kükürt." (GT/D, 80) örneği yer alabilir.

sulu gözlü: Örnek cümlesini şöyle alabiliriz: “Yola çıkmak üzereyiz, sulu gözlü biri kollarını boynuna dolayıp gitme, sensiz yapamam diyor.” (CK/UND, 27)

şangırtı: Örneğini verelim: “Çayına tepeleme üç kaşık şeker koydu; sonra da o şangırtıyı özellikle çıkarmak istiyormuşçasına uzun uzun karıştırdı.” (CK/UND, 92)

şike yap-: TS’deki birinci anlam için: “Hakemin şike yaptığını düşünen Semavi gibi yılgın ve isteksizdim.” (TK/SS, 122)

şövale: Örneksiz geçilmiş: “Şövaesini mutfak penceresinin önüne koyar, sabahtan akşama çalışırdı.” (TK/SS, 135)

tanışmışlık: Sözlüğümüzde bu madde başı bulunmuyor. Anlamının ‘tanışmış olma durumu’ olarak verilmesi uygun olur: “Hep yeni tanışmışlığı, sürüp sürmeyeceği belli olmayan bir ilişki başlangıcını yaşadık.” (GT/D, 134)

tantana yap-: TS’deki ikinci anlama uygun bir cümle: “İki bin bilmem kaç gün o odada oturmaktan sıkılmış, tantana yapmak istiyor.” (CK/UND, 53)

teyelle-: TS’de mecaz anlamı verilmemiş. Örnek cümleye bakarsak anlamının ‘hafifçe veya üstünkörü bağlanmak’ olduğunu söyleyebiliriz: “Hayatının uçak düşmeden önceki kısmıyla sonrasını teyelleleyen tek şey şarkıları.” (TK/SS, 25)

tıfıl: TS’deki ikinci anlama uygun örnek için *bk.* (gümbürtü)

tıynetsiz: “Terk etmeye hazırlandığım hayatın bu kadar tıynetsiz olması haksızlık gibi geldi.” (TK/SS, 216)

toplum düşmanı: Sözlüğümüzde bulunmayan bu madde başının anlamı, ‘toplumun kurallarına karşı gelen, toplumu aşağılayan’ olabilir: “Toplum düşmanı olmaktan çıkıp pop tarihimizin şeker nostaljilerinden birine dönüşmüştü.” (TK/SS, 25)

torbamsı: TS’de bulunmuyor. ‘Torbaya benzer, torba gibi’ anlamı olduğunu söyleyebiliriz: “Mutfağın kapısında durup o torbamsı kesekağıdından yiyecekleri çıkartmasına bakıyor.” (GT/D, 43)

uza-: TS’de bulunan anlamın dışında mecaz olarak ‘ayrılmak, gitmek, uzaklaşmak’ anlamını da biliyoruz. Madde içi olarak verilen (uza!) ünleminde sadece hakaret anlamı verilmiş. Oysa hakaret etmeden de söylenen bir ünlemdir. Örnek cümle şudur: “Üstelik kimliğini saklayabileceğini sanıyor;

istersen en kısa zamanda uzamasını sağlayabilirim.” (TK/SS, 19) Belki argo kısaltmasıyla da verilebilir.

uzun otur-: Örnek cümlesini verelim: “Adam odanın penceresinin hemen altındaki minderde, genişçe bir yastığa yaslanmış uzun oturuyor.” (CK/UND, 45)

vitesten at-: Sözlüğümüzde bulunmayan bu deymi daha çok argo olarak TS’ye alabiliriz. ‘Motorlu araçlarda vites kutusunda hız değiştirme işlemi sırasında istemeden vites değiştirmek’ olan normal anlamının yanı sıra örnekte de görüleceği üzere, ‘fikir değiştirmek, rahat edebilmek için başka şey düşünmek, diğer konularla meşgul olmak’ veya ‘sinirlilik içinde her şeyi yapmayı göze almak’ gibi anlam taşıdığını düşünüyorum. Ayrıca ‘boşvermek, aldırmamak’ da diyebiliriz: “Ercü gibi olamazdım, biliyordum, ama vitesten atabilirdim; bunaldıkça, at vitesten, diyorum. Vitesten atıyorum, rahatlıyorum.” (CK/UND, 65)

yancı: TS’deki üçüncü anlam olarak ‘yandaş, taraftar, avane’ diyebiliriz: “Bana bak, diye atılan yancısını koluyla durduruyor.” (TK/SS, 103)

yanıp tutuş-: TS’de bulunan ikinci anlama uygun düşen örnek: “Ona dair her şeyi hayatımın parçası yapmak, hayatımı da onun bir parçasına dönüştürmek arzusuyla yanıp tutuşuyordum.” (TK/SS, 97)

yara al-: TS’deki iki anlamın ötesinde üçüncü bir anlam olarak ‘huzursuz olmak, sinirlenmek, rahatsız olmak’ açıklaması yapılabilir: “Kadınlar ve genç kızlar bu bakışlardan yara aldığından o kahvenin önünden geçmeyi pek sevmezler.” (CK/UND, 17)

yüzleş-: Sözlüğümüzdeki üçüncü anlama uygun düşen bir örnek: “Ne zaman yeniden erkek olup yasadıklarınla yüzleşmeyi becereceksin?” (TK/SS, 60)

Kaynaklar:

KAVUKÇU, Cemil, *Uzak Noktalara Doğru* (1996 Sait Faik Abasıyanık Öykü Ödülü), Can Yayınları, 3. bs., İstanbul 2001, 127 s.

TURAN, Güven, *Dalyan*, Derinlik Yayınları, 3. bs., İstanbul 1979, 218 s.

KİREMİTÇİ, Tuna, *Selanik’te Sonbahar*, Doğan Kitap Yayını, İstanbul 2011, 288 s.